

KNIHA TOBIÁŠ

STARÝ ZÁKON

Úvod do knihy Tobiáš

Kniha Tobiáš

Vysvetlivky

Zoznam biblických kníh

ÚVOD DO KNIHY TOBIÁŠ

1. NÁZOV, MIESTO V KÁNONE A OBSAH KNIHY

1.1. Názov. Grécky text spisu má názov *Kniha Tóbitových príbehov*, kým hebrejský preklad má nadpis *Kniha Tóbiho*. Tóbit je grécka transliterácia hebrejského tvaru tóbí (doslovne = 'moje dobro'), ktorá je skráteninou osobného teoforického mena *Tóbijjáh* (Tobiáš = 'Jahve je dobrý'). Vulgáta používa meno Tobiáš na označenie obidvoch hlavných osôb Knihy, otca i syna, ale v prekladoch do moderných rečí a v Novej Vulgáte sa otec uvádza pod menom Tóbi a syn sa volá Tobiáš.

1.2. Miesto v kánone. Kniha Tobiáš je deuterokanonický spis Starého zákona; preto sa v židovskom a protestantskom kánone neuvádza. Niekedy ju zaraďujú medzi poučné starozákonné knihy, ale častejšie sa uvádza medzi dejepisnými knihami Starého zákona. Vo vydání Rahlfsovej Septuaginty sa uvádza po Knihách Ester a Judita, kým vo Vulgáte a v Novej Vulgáte je pred nimi.

1.3. Obsah. Kniha opisuje príhody Izraelitu Tóbiho, deportovaného spolu s jeho rodinou do asýrskeho mesta Ninive, ktorý aj v zajatí verne zachovával Mojžišov zákon a konal skutky milosrdenstva voči Izraelovým synom aj napriek prenasledovaniu, strate majetku, slepote a výčitkám jeho manželky. Paralelne sa opisuje utrpenie jeho

príbuznej Sáry, Raguelovej dcéry, v médskom meste Ekbatana, pre potupné výčitky a urážky otrokyne, ktorá ju falošne obviňovala z vraždy siedmich manželov. Tóbi a Sára sa vo svojom súžení obracajú k Bohu o pomoc. On posíla anjela Rafaela (hebr. *Refaél* = 'Jahve uzdravuje'), aby zachránil Sáru a uzdravil Tóbiho. Tóbi chce zabezpečiť synovi budúcnosť, preto posíla Tobiáša do médskeho mesta Ráges ku Gabaelovi [Gabelovi], aby u neho vybral požičané peniaze. V podobe testamentu mu dáva otcovské napomenutia a rady, ktoré sú hlavné princípy náboženského a mravného života Izraelitov. Tobiáša na ceste sprevádza anjel Rafael v ľudskej podobe, vyslobodzuje ho z nebezpečenstiev a radí mu, aby sa uchádzal o ruku Raguelovej dcéry Sáry, ktorá mu ako príbuzná právom prislúcha. Tobiáš s Rafaelovou pomocou oslobodí nevestu spod vplyvu zlého ducha a uzavrie s ňou manželstvo. Rafael medzitým prevezme od Gabaela peniaze, prinesie ich Tobiášovi a odprevadí novomanželov na spiatočnej ceste do Ninive, kde Tobiáš podľa anjelovej rady uzdraví otca od slepoty. Nakoniec Rafael obom prezradí, že je Pánovým anjelom a zmizne im pred očí. Vtedy Tóbi ďakovnou piesňou zveľbuje Pána a prorockým chválospevom oslavuje nový Jeruzalem ako stredisko tých, ktorých si Boh vyvolil na spásu. V závere Knihy sa opisujú posledné udalosti Tóbiho a Tobiášovho života v pokoji a v blahobyte.

2. TEXT KNIHY TOBIÁŠ

2.1. Pôvodný text. Pôvodný text knihy Tobiaš bol napísaný v semitskej reči, ale biblisti stále debatujú o tom, či to bolo v hebrejčine alebo v aramejčine. V štvrtej qumránskej jaskyni našli fragmenty štyroch rukopisov Knihy Tobiaš v aramejčine a jedného v hebrejčine, ale ťažko zistiť, či qumránske texty majú nejaký vzťah k originálu a ktorá z oboch rečí bola použitá v pôvodine. Dosiaľ publikované texty Knihy Tobiaš v hebrejčine a aramejčine sú neskoršie preklady z gréckej osnovy. Náhradou pôvodného textu sú staré preklady, medzi ktorými je najdôležitejší grécky preklad.

2.2. Grécky text. Grécky text sa zachoval v troch recenziách:

2.2.1. Text v Sinajskom kódexe (S) je rozsiahly a napísaný živým štýlom. Chýbajú v ňom state 4, 7 – 19 a 13, 8 – 11. Keďže oplýva hebraizmami a podobá sa fragmentom objaveným v Qumráne, mnohí biblisti ho pokladajú za text, ktorý je blízky originálu. Na ňom sa zakladá i *Vetus latina*, ktorú Cirkev používala pred Hieronymom.

2.2.2. Vatikánsky (B) kódex, Alexandrijský (A) kódex, Oxyrhynchský papyrus 1594 a väčšina minuskulných gréckych kódexov má krátky, ale úplný text v literárnej gréčtine. V tejto recenzii možno pozorovať úsilie, aby opísané udalosti povzbudzujúco zapôsobili na čitateľa. Je

úradným textom Gréckej cirkvi. Podľa neho urobili aj sýrsky, arménsky, etiópsky a koptský preklad.

2.2.3. Grécky text v minuskulných kódexoch 44, 106, 107, 610 a v Oxyrhynchskom papyruse 1076 je vycibrenejší ako text Sinajského kódexu a zároveň sú na ňom stopy vplyvu textu Vatikánskeho a Alexandrijského kódexu.

2.3. Latinské preklady. *Vetus latina* podáva na niektorých miestach výborný text Knihy Tobiáš. Svedčia o tom najmä citácie v spisoch mnohých latinských cirkevných Otcov pred Hieronymom.

Latinská Vulgáta je voľným prekladom Knihy, ktorý Hieronym urobil podľa starolatinského prekladu s pomocou istého rabína z aramejskej osnovy, preloženej z gréckeho textu. Keďže Hieronym si málo cenil Knihu Tobiáš, preložil ju narýchlo za jeden deň a len preto, aby vyhovel naliehavým žiadostiam biskupov Chromantia a Heliodora. Okrem toho do prekladu uviedol niektoré svoje moralizačné dodatky, ako napr. 2, 12 - 18; 3, 18 - 22; 7, 14 - 15 (porov. PL 29, 23 - 26).

2.4. História textu Knihy Tobiáš. Je, ako vidno, veľmi komplikovaná a spleťtá. V tejto situácii mnohí biblisti dávajú dnes prednosť textu dlhej gréckej recenzie v Sinajskom kódexe a podľa potreby ho opravujú a dopĺňajú textmi z Vatikánskeho a Alexandrijského kódexu. Krátky text Vatikánskeho kódexu nie je vždy zárukou verného znenia originálu, lebo môže byť výsledkom redakčnej a štylistickej

úpravy textu. I keď sa Kniha Tobiaš v Hieronymovej Vulgáte v mnohom podobá textu Vatikánskeho kódexu, z hľadiska textovej kritiky nemá veľkú hodnotu. Preto sa vo vydání Novej Vulgáty a všeobecne v moderných prekladoch už viac neuvádza, a ako text Knihy Tobiaš sa podáva osnova dlhej gréckej recenzie.

3. ROZDELENIE KNIHY

Knihu možno podľa obsahu rozdeliť na tieto časti:

Prológ (1, 1 – 2).

I. Skúšky a utrpenia spravodlivých (1, 3 – 3, 17):

1. Tóbiho vernosť Božiemu zákonu (1, 3 – 9)
2. Zajatie a prenasledovanie (1, 10 – 22)
3. Tóbiho slepota, trpezlivosť a manželkine výčitky (2, 1 – 14)
4. Tóbiho modlitba (3, 1 – 6)
5. Utrpenie a modlitba Sára (3, 7 – 15)
6. Vypočutie Tóbiho a Sárinej modlitby (3, 16 – 17)

II. Cesta Tobiaša s anjelom Rafaelom do Ekbatany (4, 1 – 12, 22):

1. Tóbiho testament: otcovské napomenutia a rady (4, 1 – 21)
2. Rafael Tobiašovým sprievodcom na ceste (5, 1 – 23)
3. Tobiaš a ryba (6, 1 – 9)
4. Plánovanie manželstva (6, 10 – 19)
5. Prijatie v Raguelovom dome (7, 1 – 8)
6. Tobiaš dostáva Sárú za manželku (7, 9 – 17)
7. Prvá noc novomanželov (8, 1 – 18)

8. Svadobná hostina (8, 19 – 21)
9. Vyzdvihnutie uložených peňazí (9, 1 – 6)
10. Tobiašovi rodičia ustarostení o syna (10, 1 – 7)
11. Návrat Tobiaša so Sárrou do Ninive (10, 8 – 14)
12. Tóbiho uzdravenie od slepoty (11, 1 – 20)
13. Rafael sa dáva poznať; jeho náuka a rady (12, 1 – 22)

III: Tóbiho chválospev, predpovede a posledné napomenutia (13, 1 – 14, 11):

1. Tóbiho chválospev (13, 1 – 18)
2. Tóbiho predpovede (14, 1 – 7)
3. Tóbiho posledné napomenutia (14, 8 – 11)

Epilóg (14, 12 – 15).

4. LITERÁRNY DRUH

4.1. Kniha Tobiaš sa navonok javí ako historický román, ktorý v presnom zemepisnom (1, 1. 16; 2, 10), chronologickom (1, 21. 22), sociálnom (1, 17, 2, 3) a zákonodarnom (5, 3. 14; 7, 15 – 16) zarámovaní opisuje životné udalosti Tóbiho rodiny v asýrskom zajatí. Pri pozornom rozbere uvedených údajov vychádza však najavo mnoho nepresností a nedôsledností. Napríklad sa hovorí, že Neftaliho kmeň deportoval Salmanassar V. (726 – 722 pred Kristom; porov. 1, 1. 13), kým v skutočnosti ho do zajatia odviezol Tiglatpilesar III. (745 – 727; porov. 2 Kr 15, 29). Ďalej sa spomína, že Tóbi bol očitým svedkom rozdelenia kráľovstva na Izraelské a Júdske, k čomu došlo v roku 930 pred Kristom (porov. 1, 4), ale zároveň sa tvrdí, že ho odviezol do zajatia Salmanassar V. (porov. 1, 2. 10), teda asi o dve storočia neskôr. Pritom sa uvádza, že keď za vlády jeho nástupcu Sennacheriba (704 – 681; porov. 1, 21 – 23;

skutočným nástupcom Salmanassara V. bol však Sargon II., 722 - 704) Tóbi oslepol, mal podľa krátkeho textu iba 58 rokov (podľa 14, 2; 62 rokov). Takisto sa tvrdí, že syn Tobiáš, narodený pred deportáciou (v roku 734/3), bol svedkom zničenia Ninive (v roku 612) a zomrel vo veku 117 rokov (podľa iných textov 107 alebo 127 rokov; porov. 14, 4). Nepravdepodobné je aj tvrdenie (porov. 5, 6), že by sa v tých časoch dala za dva dni prekonať vzdialenosť medzi mestami Ekbatana a Ráges (asi 300 km!). Všetko naznačuje, že autor nemal za cieľ podať presné historické a zemepisné údaje. Jemu šlo viac o literárne spracovanie udalostí s cieľom náboženského a mraveného poučenie. Svedčí o tom štruktúra celého diela a štylistická kultivovanosť textu.

4.2. Autor majstrovsky spracúva naratívny materiál tak, aby vo svojom diele vytvoril perfektný paralelizmus medzi vystupujúcimi osobami. Tóbi, Anna a Tobiáš sa svojím správaním prekvapivo podobajú Raguelovi, Edne a Säre. Utrpenie a modlitba Tóbiho a Sáry sú časovo a obsahovo paralelné. Anjel Rafael je protikladom zlého ducha Ašmodaja [Asmodeja] (hebrejsky = 'Ničiteľ', 'Záhube'). Keď Tóbi posielal syna, aby si našiel manželku, ani slovom sa nezmieňuje o Säre (porov. 4, 12). Tobiáš sa dozvie od anjela Rafaela, že ona mu ako príbuzná právom prislúcha, aby sa stala jeho ženou (porov. 6, 11 - 12). Z viacerých náznakov možno teda usudzovať, že autor spracoval jednotlivé udalosti tak, aby účinnejšie slúžili vopred presne určenému didaktickému a výchovnému cieľu jeho spisu.

4.3. V knihe je veľa záhadných a zázračných udalostí, medzi ktoré patria napríklad: Rafaelova osoba a činy, ktoré nakoniec on sám vysvetľuje, že boli iba zdanlivým videním (porov. 12, 19); záhradná smrť Sáriných siedmich mužov hneď prvú noc po svadbe (porov. 3, 8); pôsobenie zlého ducha Ašmodeja a jeho zneškodnenie (porov. 3, 8; 6, 14 - 15; 7, 11; 8, 2 - 3); zautočenie obrovskej ryby (porov. 6, 2 - 3); liečivý účinok rybieho srdca, pečene a žlče (porov. 6, 4 - 9; 8, 2 - 3; 11, 11 - 12) a iné. Zdá sa, že aj zdôrazňovanie týchto mimoriadnych javov má skôr za cieľ povzbudiť čitateľov ako uvádzať fakty, ktoré sa skutočne stali.

4.4. V knihe je tiež veľa sapienciálnych výrokov a mravných odporúčaní. Modlitby, ktorými sú opísané udalosti popretkávané, dodávajú dielu hlbokú náboženskú dimenziu (porov. 3, 2 - 6. 11 - 15; 8, 5 - 8. 15 - 17; 10, 11; 11, 17; 13, 1 - 18). Povzbudzujúco pôsobia aj časté dialógy medzi vystupujúcimi osobami (porov. 2, 13 - 14; 5, 1 - 22; 6, 7 - 18; 7, 1 - 17; 10, 1 - 11; 12, 1 - 4).

Záverom možno povedať, že Kniha Tobiaš formálne a obsahovo patrí k sapienciálnemu literárnemu druhu. Cieľom autora bolo podať vo forme dramatického, umelecky spravovaného fiktívneho deja mravné a náboženské posolstvo na spôsob židovského výkladu a reлектúry Biblie (tzv. midraš), ako sa začali uplatňovať v období po babylonskom zajatí.

5. PRAMENE KNIHY TOBIÁŠ

Autor použil pri písaní tohto poučného spisu rozličné biblické a mimobiblické pramene.

5.1. Biblické pramene. Pri spracovaní námetu Knihy Tobiaš sa autor inšpiroval rozprávaním o patriarchoch v Knihe Genezis. Manželstvo Tobiaša so Sárovu má mnoho styčných bodov s manželstvom Izáka a Rebekou: hľadanie nevesty medzi najbližšími príbuznými (porov. 4, 12 - 13; 6, 11 - 13 s Gn 24, 3 - 4. 37 - 38), prítomnosť anjela na ceste (porov. 5, 4 - 17 a 5, 17 s Gn 24, 7. 40), svadobná hostina (porov. 8, 19 - 21 s Gn 24, 54), udalosti pri odchode (porov. 10, 8 - 11 s Gna 24, 54 - 56. 60) atď. Autor závisel aj od Pentateuchu najmä pri opisovaní náboženských a mravných zvykov svojho času, ako sú desiatky (porov. 1, 7 s Dt 18, 3 - 5; Nm 18, 24 - 26), predpisy o pokrmoch (porov. 1, 11 s Lv 11; Dt 14), pomoc chudobným (porov. 1, 8 s Dt 14, 22 - 29) atď. Často sa odvoláva na Mojžišov zákon a osobitne na Deuteronómium (porov. 1, 6 - 8; 6, 13; 7, 12 - 14).

Historické zarámovanie opisovaných udalostí je závislé na správach Kníh kráľov. Cítiť aj vplyv prorockých kníh, predovšetkým predpovedí o zajatí a o obnovení náboženského života júdskeho obyvateľstva. V mravných radách je jasný vplyv Knihy prísloví, Knihy Sirachovcovej a Knihy múdrosti, kým v modlitbách sa zrkadlí nábožnosť žalmov. Ešte viac podobností možno zaznamenať vzhľadom na hlavné idey Knihy Jób: téma skúšaného spravodlivého (porov. 1, 1 - 8 s Jób 1, 1 - 5), ktorý znovu nadobúda zdravie

a blahobyť (porov. 11, 13 - 18; 14, 1 - 4 s Jób 42, 12 - 15), zásah zlého ducha (porov. 3, 8 s Jób 1, 6; 2, 1), choroba (porov. 2, 9 - 10 s Jób 2, 7 - 8), výčitky manželky a priateľov (porov. 2, 8. 13 - 14; 3, 9 - 10 s Jób 2, 9. 11 - 13).

5.2. Mimobiblické pramene. V gréckom texte Knihy Tobiáš sa viac ráz spomína istý Achikar, veľký vezír asýrskych kráľov Sennacheriba a Assarhaddona, o ktorom sa rozpráva v spise známom pod názvom 'Achikarova múdrosť' alebo 'Povešť o Achikarovi'. Ide o ľudovú povesť napísanú po aramejsky v 6. - 5. storočí pred Kristom v Mezopotámii a veľmi rozšírenú v starovekom Oriente. Jej aramejský text objavili medzi papyrusovými dokumentami v roku 1906/7 na nílskom ostrove Elefantine. Sú v nej dlhé state sapienciálneho rázu, ktoré kolovali v sýrskom, arabskom, etiópskom a arménskom preklade. V kódexoch A, B a S Knihy Tobiáš sa Achikar výslovne spomína (porov. 1, 21 n.; 2, 10; 11, 18; 14, 10) a niektoré výroky sa podobajú výrokom tejto legendárnej postavy (porov. Tob 4, 2 s Achikar 3, 1; 4, 13 s 3, 9; 4, 18 s 3, 13; 4, 19 s 3, 16; 14, 10 s 33, 7). Autor Knihy Tobiáš predstavuje Achikara ako príbuzného Tóbiho, čím chce pravdepodobne vyzdvihnúť protagonista svojho spisu ako 'židovského Achikara'.

Kniha Tobiáš je napriek mimobiblickým vplyvom v pravom zmysle biblické a židovské literárne dielo. Monoteistická predstava o Bohu a o jeho vlastnostiach, vysoká mravná náuka a náboženský profil vystupujúcich postáv sú hodnoty, ktorými sa Kniha Tobiáš líši od všetkých diel mimobiblickej literatúry.

6. AUTOR, Miesto A ČAS VZNIKU KNIHY

6.1. Autor. V gréckom texte hovorí Tóbi v niektorých statiach (porov. 1, 3 - 3 15) v prvej osobe. To však je čisto literárna fikcia, preto z toho nemožno uzatvárať, že Knihu napísal sám Tóbi. Neznámy autor bol určite hlboko veriaci Žid, ktorý sa dobre vyznal v biblických spisoch, verne zachovával predpisy Zákona a dobre poznal aj literatúru a ľudové povesti svojho prostredia. Biblisti podčiarkujú vynikajúci literárny talent autora: niektoré state Knihy svedčia o jeho mimoriadnych spisovateľských a rozprávačských schopnostiach, napríklad epizóda s veľkou rybou (porov. 6, 2 - 3), napínavé dobrodružstvo novomanželskej noci (porov. 8, 1 - 9), príprava hrobu pre Tobiáša (porov. 8, 10 - 13), viaceré fázy jeho návratu do rodičovského domu (porov. 11, 1 - 18).

6.2. Miesto a čas. Miesto vzniku Knihy je neznáme. Podľa rôznych náznakov sa zdá, že Kniha bola napísaná pre Židov v diaspore. Aj skutočnosť, že Kniha Tobiáš sa neuvádza v palestínskom kánone, svedčí, že spis vznikol v prostredí mimo Palestíny.

Keďže autor nepozná dobre dejiny pred babylonským zajatím, ale má rozsiahle vedomosti o udalostiach a ideách neskorších storočí (napríklad o reštaurácii Izraela, porov. hlavy 13 - 14, a o novom jeruzalemskom chráme, porov. 14, 5), kladie sa pôvod Knihy do poexilového obdobia. Autor

vskutku pozná už kodifikáciu Pentateuchu, vyvinuté zákonné ustanovenia a zbierky prorockých spisov a mnohých žalmov. Spomínanie perzského mesta Ráges, desiatkov (porov. 1, 7), gréckej drachmy (porov. 5, 15) a gréckeho názvu mesiaca (2, 12), náuka sapienciálnej literatúry, náboženské a mravné učenie deuterokanonického rázu naznačuje, že Kniha vznikla v helenistickom období. Podobnosť učenia s Knihou Sirachovcovou by ukazovala, že Kniha bola napísaná okolo roku 200 pred Kristom.

7. KÁNONICKOSŤ

7.1. Hoci sa Kniha Tobáš neuvádza v palestínskom židovskom kánone, Židia ju mali vo veľkej obľube. Použil ju autor starozákonného apokryfného spisy Knihy jubilci (porov. 10, 4 - 6 s Jub 27) a poznali ju aj príslušníci gumránskeho spoločenstva. Ale Jozef Flávius a Filón Alexandrijský ju nikdy necitujú a v Novom zákone sa nespomína ani raz, hoci prvotná Cirkev používala Septuagintu a pokladala Knihu Tobáš za biblický spis. Mnohí cirkevní Otcovia (Polykarp, Klement Alexandrijský, Origenes, Cyprián, Ambróz a iní) ju však vo svojich dielach často citujú ako Sväté písmo. I keď ju niektorí cirkevní Otcovia neuznávali za kanonický spis (Atanáz, Cyril Alexandrijský, Epifánus, Gregor Naziánsky, Hilár Piktavský a Hieronym), odporúčali ju čítať najmä novokrstencom.

7.2. Kanonickosť Knihy Tobáš bola výslovne uznaná na konciloch v Hippone (v roku 393), v Kartágu (v roku 397 a

419) a definitívne vyhlásená na všeobecných konciloch vo Florencii (v roku 1441), v Tridente (1546) a na Prvom vatikánskom koncile (1870).

8. NÁBOŽENSKÁ NÁUKA

8.1. Odplata za ľudské činy. Ústrednou témou Knihy Tobiaš je tradicionálne učenie o časnej odplate ľudských činov. Dobrý a spravodlivý Boh často skúša tých, ktorí sa ho boja. Jeho láskavá prozreteľnosť ich sprevádza a podporuje v ich súženiach a nakoniec ich od nich oslobodzuje a odmieňa ich šťastím, ktoré spočíva v dlhom živote a blahobyte. Táto náuka sa v Knihe často podáva vo forme sapienciálnych výrokov (porov. 4, 3 – 19; 12, 7 – 10; 14, 8 – 11). Svätopisec dokazuje pravdivosť tejto náuky na životných osudoch spravodlivých Tóbiho a Sára, ktorí prešli výraznými fázami skúšky a oslobodenia. Tóbi sa stal obeťou nezaslúženého nešťastia, keď plnil predpisy Zákona. Sára sa dostala do osídíel zlého ducha. A obidvaja sa stali terčom nespravodlivej sarkastickej kritiky až natoľko, že si žiadali zomrieť. Boh však vyslyšal ich prosby a zasiahol do ich života prostredníctvom anjela Rafaela, ktorý ich vyliečil a vyslobodil z utrpenia. Kniha má za cieľ poukázať na mimoriadnu Božiu pomoc spravodlivým a bohabojným ľuďom a príkladom hlavných postáv chce viesť čitateľa k vernosti Zákonu, k modlitbe a k trpezlivosti v životných skúškach.

8.2. Boh. Svätopisec osobitným spôsobom vyzdvihuje Božiu transcendentnosť. Boha nazýva 'Kráľov vekov' (porov.

13, 7), 'Kráľom nebies' (porov. 13, 13), preto ho ľudia musia oslavovať, chváliť a velebiť (porov. 13, 3. 7. 16). Boh je 'svätý' (porov. 12. 12. 15), obklopený slávou (porov. 12, 15), ale je aj milosrdný (porov. 3, 2) a otcovský (porov. 13, 4). On prebýva na nebesiach (porov. 5, 17) a v jeruzalemskom chráme (porov. 13, 10. 17).

8.3. Náuka o anjeloch. Boh komunikuje s ľuďmi prostredníctvom anjelov. Rafaelova osoba a jeho poslanie je však jedinečným javom v Biblii. On nie je iba ochrancom ľudí (porov. 5, 21 – 22), ale aj ich sprievodcom na cestách a uzdravovateľom (porov. 3, 17; 6, 7 – 9), sprostredkovateľom manželstva (hlava 7) a príhovorom u Boha (porov. 3, 16 a 12, 12). V ľudskej podobe je v službách celej jednej rodiny. On sám hovorí, že jeho prítomnosť a jeho činnosť sú iba zdanlivé, a keď sa s rodinou Tóbiho uskutoční dobrotivý Boží plán, on hneď zmizne z ľudských rečí.

8.4. Rodinný život. Svätopisec predstavuje hlavnú osobu Knihy v jej prirodzenom životnom prostredí, v rodine, ktorá tvorí rámec ľudského diania, s jej ťažkosťami, napätiami, utrpeniami, ale aj s jej radosťami a rodinným šťastím. Rodina je základom ľudskej spoločnosti, v ktorej sa traduje duchovné dedičstvo národa (porov. 1, 8; 4, 19; 14, 3. 8 – 9). Preto sa v Knihe zdôrazňujú tie čnosti, ktoré napomáhajú svorné spolunažívanie členov rodiny, najmä úcta k rodičom (porov. 1, 8; 3, 10. 15; 4, 3 – 4; 6, 1; 14, 12 – 13). Jedným z rozhodujúcich okamihov je v rodinnom živote uzavretie manželstva, od ktorého závisí budúcnosť novej generácie. Nie div, že starosť o synovo manželstvo je

stredobodom Tóbiho rád a usmernení Tobiašovi (porov. 4, 12 – 13) a manželstvo podľa Božej vôle je ústrednou časťou celej Knihy (porov. hlavy 6 – 8).

8.5. Nábožný život. Nábožný život sa podľa Knihy Tobiaš prejavuje dobrými skutkami, medzi ktorými vyniká almužna (porov. 1, 16; 2, 2 – 4; 4, 7 – 11. 16 – 17; 12, 8 – 9) a súcit s mŕtvymi (porov. 1, 17 – 18; 2, 3 – 8; 4, 4; 14, 12 – 13). Zoznam čností a skutkov milosrdenstva v Tóbiho testamente (porov. 4, 3 – 21) a jeho odporúčania pred smrťou (porov. 14, 8 – 11) vyzdvihujú vznešený ideál náboženského a mravného života, ktorý autor predkladá Židom v diaspore. Osobný nábožný život sa zakladal na bázni pred Bohom (porov. 1, 12; 4, 19. 21; 6, 18; 8, 4. 7) a prejavoval sa vo vernosti Bohu (porov. 1, 1; 2, 2; 4, 5; 14, 8 – 9), v zachovávaní predpisov Zákona o uzavieraní manželstva medzi príslušníkmi rodu (porov. 4, 12 – 13; 6, 16; 7, 10. 12), o láske k rodine a k bratom z vlastného pokolenia (porov. 1, 3. 16. 17; 2, 2 atď.) a o spravodlivej odmene za vykonanú prácu (porov. 4, 14; 5, 3. 7. 10. 15; 12, 1). Charakteristické črty mravného života nábožných Židov boli hlavne poctivosť (porov. 4, 6), striedmosť (porov. 4, 15) a manželská čistota (porov. 8, 7). Vysoko sa hodnotila modlitba, ktorá posväcuje celý ľudský život a je pomocou v nebezpečenstve (porov. 6, 18; 8, 4 – 8) a posilou v utrpení (porov. 3, 2 – 6. 11 – 15). Najdokonalejšou formou modlitby je chvála a zvelebovanie Boha (porov. 5, 17; 7, 17; 8, 15 – 17; 10, 11. 13; 11, 14. 17) a vzdávame vďaky za jeho milosrdenstvo a spravodlivosť (porov. 3, 2 – 4).

8.6. Videnie budúcnosti. Tóbi si je vedomý, že patrí k národu, ktorého príslušníci sú 'synmi prorokov' (porov. 4, 12), čiže ľudia, ktorí majú úzky vzťah k Bohu. Svoj osobný a národný osud v zajatí interpretuje vo svetle prorokov: nešťastie, ktoré ich zasiahlo, bolo trestom za ich hriechy (porov. 2, 6). V kategóriách židovskej apokalyptiky a eschatológie vyzýva svoj ľud k obráteniu a ohlasuje prorokmi sľubovanú spásu (porov. 13, 2 - 10). V prorockej perspektíve vidí nový Jeruzalem, ktorý sa stane centrom kultu jediného Boha pre všetky národy zeme (porov. 13, 11 - 18).

Záverom možno povedať, že Kniha Tobiáš, v ktorej sa harmonicky prepletá vznešený ideál náboženského života, hlboký duch viery v Božiu prozreteľnosť a horúca láska k Bohu, k rodine a biednym, sa v mnohom približuje k novozákonnému posolstvu. Preto môže byť aj dnes užitočnou a povzbudzujúcou lektúrou i pre tých, čo veria v Ježiša Krista.

KNIHA TOBIÁŠ

PROLÓG, 1, 1 - 2

1.

¹Kniha príbehov Tóbiho, syna Tobielu, syna Ananielu, syna Aduela, syna Gabaelu, syna Rafaelu, syna Raguelu. Patril do Azielovho potomstva a do Neftaliho kmeňa. ²Za čias panovania asýrskeho kráľa Salmanasara bol odvedený do zajatia z Tisbe, ktoré je južne od Neftaliho Kádeša v Hornej Galilei, nad Asorom smerom na západ, na sever od Fogoru.

I. Skúšky a utrpenia spravodlivých, 1, 3 - 3, 17

Tóbiho vernosť Božiemu zákonu. - ³Ja, Tóbi, som kráčal po cestách pravdy a konal spravodlivé skutky po všetky dni môjho života. Veľa milosrdenstva som preukázal bratom z môjho kmeňa a národa, ktorí odišli so mnou ako zajatci do Ninive v asýrskej krajine. ⁴Ešte keď som žil vo svojej vlasti, v izraelskej krajine - vtedy som bol mladý -, celý kmeň môjho otca Neftaliho odpadol od domu môjho otca Dávida a od mesta Jeruzalema, ktoré bolo vyvolené zo všetkých kmeňov Izraela, aby tam všetky kmene prinášali obetu. Tam bol postavený chrám, Boží príbytok, posvätený pre všetky pokolenia až naveky. ⁵Všetci moji bratia a dom môjho praotca Neftaliho prinášali na všetkých vrchoch Galiley obetu býkovi, ktorého urobil izraelský kráľ Jeroboam v Dane. ⁶Iba ja sám som často chodieval do Jeruzalema na sviatky, ako predpisuje pre celý Izrael večný zákon. Do Jeruzalema som prinášal prvotiny úrody,

prvorodené s desiatkami z dobytku a prvotiny zo strihania oviec. ⁷Odvzdával som to všetko kňazom, Áronovým synom, na oltár. Desiatok pšenice, vína, oleja, granátových jabĺk a iného ovocia som dával Léviho synom, ktorí slúžili v Jeruzaleme. Druhý desiatok som šesť rokov predával za peniaze a každý rok som ich použil v Jeruzaleme. ⁸Dával som to sirotám a vdovám a prisťahovalcom, ktorí žili spolu s Izraelitmi. Prinášal som to a dával som im to každý tretí rok; jedli sme to podľa prikázania Mojžišovho zákona a podľa rád, ktoré mi dala Debora, žena nášho starého otca Ananiela, matka môjho otca, lebo môj otec zomrel a zanechal ma ako sirotu. ⁹Keď som sa stal mužom, vzal som si za manželku Annu z potomstva nášho rodu a z nej sa mi narodil syn, ktorému som dal meno Tobiaš.

Zajatie a prenasledovanie. - ¹⁰Keď ma odvliekli do zajatia do Asýrska, dostal som sa ako zajatec do Ninive. Všetci moji bratia a tí, čo boli z môjho rodu, jedli pokrmu pohanov. ¹¹Ja som sa však chránil jesť z nich. ¹²A pretože som celým srdcom ostal verný svojmu Bohu, ¹³Najvyšší mi dal milosť a priazeň u Salmanasara a zaobstarával som mu všetko, čo potreboval. ¹⁴Chodieval som do Médska nakupovať pre neho, až kým nezomrel. V tom čase som v Rages v Médsku u Gabriho syna Gabaela uložil mešce s desiatimi talentmi striebra.

¹⁵Keď Salmanasar zomrel, kráľom sa namiesto neho stal jeho syn Senmacherib. Moje cesty do Médska sa skončili a odvtedy som tam už nemohol ísť. ¹⁶Za dní Salmanasara som vykonal mnoho skutkov milosrdenstva bratom z môjho rodu. ¹⁷Svoj chlieb som dával hladným a svoj odev nahým a

keď som videl mŕtveho z môjho národa, vyhodeneného za ninivské hradby, pochoval som ho. ¹⁸Takisto som tajne pochoval jedného, čo kráľ Sennacherib zabil, keď zutekal z Judey v dňoch súdu, ktorý nad ním vykonal Kráľ neba pre jeho rúhania. Lebo vo svojom hneve dal zabiť mnohých z Izraela. Ja som ich telá skrýval a pochovával. Sennacherib ich hľadal, a nenašiel ich. ¹⁹Ktosi z Nlnivčanov však šiel a udal ma kráľovi, že ich ja pochovávam. Keď som sa dozvedel, že to kráľ o mne vie a že ma hľadajú, aby ma zabili, naľakal som sa a ušiel som. ²⁰Všetok majetok mi skonfiškovali a prepadol v prospech kráľovej pokladnice. Ostala mi iba moja manželka Anna a môj syn Tobiáš. ²¹Ale neprešlo ani štyridsať dní, čo ho jeho dvaja synovia zavraždili a ušli do hôr Araratu. Kráľom sa namiesto neho stal jeho syn Asarhaddon, ktorý ustanovil za správcu nad celým hospodárstvom kráľovstva Achikara, syna môjho brata Anaela, a mal najvyššiu moc nad celou jeho správou. ²²Achikar prosil za mňa a ja som sa mohol vrátiť do Ninive. Achikar bol totiž najvyšším dvorným čašníkom, strážcom pečate a správcom a dozorcom daní za asýrskeho kráľa Sennacheriba a Asarhaddon ho ponechal v úrade. On bol môj synovec, z môjho príbuzenstva.

2.

Tóbiho slepota, trpezlivosť a manželkine výčitky. -

¹Za vlády kráľa Asarhaddona som sa teda vrátil do svojho domu a vrátili mi aj moju manželku Annu a môjho syna Tobiáša. Na slávnosť Letníc – čo je sviatok siedmich Týždňov -, pripravili mi skvelú hostinu a sadol som si k stolu. ²Keď ho prestreli a pripravili veľa jedál, povedal som svojmu synovi

Tobiášovi: "Chod' von a ak nájdeš chudobného z našich bratov, zajatých v Ninive, ktorý celým srdcom ostal verný Pánovi, prived' ho a bude stolovať so mnou. Dočkám, syn môj, kým sa nevrátiš." ³A Tobiaš vyšiel hľadať niekoho z našich chudobných bratov. Keď sa vrátil, povedal mi: "Otče!" Ja som mu odvetil: "Čo je, syn môj?" On vravel: "Jedného z nášho národa uškrtili a nechali ho mŕtveho na námestí." ⁴I vyskočil som, nechal som jedlo bez toho, že by som sa ho dotkol, a mŕtveho som odniesol z námestia a ukryl som ho v jednom dome, kým nezapadne slnko, aby som ho mohol pochovať. ⁵Keď som sa vrátil, umyl som sa a v žalosti som prijal pokrm. ⁶Pri ňom som si spomenul na slová proroka Amosa, ktoré vyslovil nad Betelom:

"Všetky vaše sviatky sa zmenia na smútok
a všetky vaše piesne na nárek."

⁷I plakal som. Keď zapadlo slnko, šiel som vykopať jamu a pochoval som ho. ⁸Moji susedia sa mi posmievali a hovorili: "Tento človek sa vôbec nebojí! Už ho raz pre takúto vec hľadali a chceli ho zabiť! No sotva im unikol, a už opäť pochováva mŕtvych." ⁹Keď som ho pochoval, umyl som sa, v noci som prišiel domov a zaspal som na dvore pod stenou. Tvár som si nezakryl, lebo bolo teplo ¹⁰Nevedel som, že na stene nado mnou sú vrabce. Do očí mi padol ich teplý trus a spôsobil mi belmo. Chodil som po lekároch, aby ma vyliečili, ale čím viac ma natierali liekmi, tým väčšími sa mi oči zaťažovali škvrnami, až som celkom oslepol. Štyri roky som bol slepý a všetci moji bratia preto

trpeli. Dva roky sa staral o moju výživu Achikar, kým neodišiel do Elymaidy.

¹¹V tom čase moja manželka Anna konala doma za mzdu ženskej práce; spracúvala vlnu ¹²a dodávala ju zákazníkom a oni jej platili. Na siedmy deň mesiaca dystri dotkala látku a odovzdala ju zákazníkom. Oni jej vyplatili celú mzdu a dali jej do daru aj kozliatko na hostinu. ¹³Keď sa vrátila domov, kozľa začalo bláčať. Zavolať som si ju a spýtal som sa jej: "Odkiaľ je to kozľa?! Aby nebolo ukradnuté!" ¹⁴Ona mi povedala: "Dostala som ho ako dar mimo zárobku!" Ale ja som jej neveril a opakoval som, aby ho vrátila majiteľom. A hanbil som sa za to pred ňou. Ona mi posmešne odvrkla: "Kde sú tvoje skutky milosrdenstva?! Kdeže je tvoje dobré správanie?! Už sa ukázalo, čo z toho máš!"

3.

Tóbiho modlitba. - ¹So zarmútenou dušou som vzdychal a plakal. A vzlykavo som sa začal modliť:

- ² "Pane, ty si spravodlivý
a spravodlivé sú všetky tvoje skutky.
Všetky tvoje cesty sú milosrdenstvo a pravda;
ty súdiš celý svet.
- ³ Teraz si, Pane, spomeň na mňa a zhliadni na mňa!
Netrestaj ma za moje hriechy,
ani za hriechy a nedbalosť mojich otcov,
ktorými sme sa previnili proti tebe,
- ⁴ lebo sme neposlúchali tvoje prikázania.

Preto si nás vydal za korisť, do zajatia a na smrť,
aby sme boli na posmech, ohováranie a potupu u
všetkých národov,
medzi ktoré si nás rozohnal.

⁵ Aj teraz sú správne všetky tvoje súdy,
keď ma tresceš za moje hriechy a za hriechy mojich
otcov,
lebo sme nezachovávali tvoje prikázania
a nekráčali sme po ceste tvojej pravdy.

⁶ Urob teda teraz so mnou, ako sa ti páči;
a rozkáž odňať môj život,
aby som odišiel z povrchu zeme a obrátil sa na
prach.

Je pre mňa lepšie zomrieť ako žiť,
lebo som musel počúvať nespravodlivé výčitky
a je mi veľmi smutno.
Rozkáž, Pane, nech ma opustí táto tieseň;
prepust' ma do večného príbytku
a neodvracaj odo mňa svoju tvár, Pane!
Lepšie je pre mňa zomrieť,
ako skusovať takú veľkú tieseň vo svojom živote
a počúvať také potupné výčitky."

Utrpenie a modlitba Sára. - ⁷V ten istý deň aj Sára,
dcéra Raguela, čo býval v médskom meste Ekbatany,
počula od jednej slúžky svojho otca potupné výčitky. ⁸Bola
totiž vydatá za siedmich mužov a zloduch Asmodej ich zabil
prv, než k nej vošli ako k manželke. Slúžka jej povedala: "Ty

hrdúsiš svojich mužov! Vydala si sa už za siedmich mužov a ani s jedným si neokúsila šťastie. ⁹Prečo s nami tak tvrdo zaobcádzaš? Preto, že ti zomreli mužovia? Chod' za nimi! Nech už nikdy nevidíme z teba ani syna ani dcéru!" ¹⁰V ten deň Sára veľmi zosmutnela a plakala. Vyšla do hornej izby svojho otca a chcela sa obesiť. No potom sa zamyslela a povedala si: "To by potupovali môjho otca a hovorili by: 'Mal si jednu milovanú dcéru, a ona sa ti z nešťastia obesila.' A tak by som zarmútila svojho starého otca a priviedla by som ho do hrobu. Lepšie bude, ak sa neobesím, ale budem úpenlivo prosiť Pána, aby som zomrela a nemusela už počúvať hanebné výčitky v tomto živote."

¹¹ V tej chvíli vystrela ruky k obloku a modlila sa:

"Zvelebený si, Pane, milosrdený Bože,
a zvelebené je tvoje sväté a vznešené meno naveky.
Nech ťa velebia všetky tvoje diela naveky.

¹² A teraz, Pane, obraciam svoju tvár a svoje oči k tebe.

¹³ Rozkáž, aby som odišla z povrchu zeme
a nemusela už počúvať hanebné výčitky.

¹⁴ Ty vieš, Pane, že som čistá od akejkoľvek nečistoty s mužom

¹⁵ a nepoškvrnila som svoje meno
ani meno môjho otca v krajine zajatia.

Som jediná dcéra svojho otca.
On nemá syna, ktorý by zaujal jeho dedičstvo,
a nemá ani brata ani blízkeho príbuzného,
aby som sa mohla stať jeho manželkou.

Už mi zomrelo sedem mužov:
načo mám ešte žiť?!

Ale ak nechceš, aby som zomrela,
zhliadni na mňa, Pane, a zmiluj sa nado mnou,
aby som už viac nemusela počúvať potupné výčitky.”

Vypočutie Tóbiho a Sárinej modlitby. - ¹⁶V tej istej chvíli bola vypočutá modlitba obidvoch pred Božou velebou ¹⁷a bol poslaný Rafael uzdraviť obidvoch: Tóbimu odstrániť belmo z očí, aby očami videl Božie svetlo, a Raguelovu dcéru Sáru dať Tóbiho synovi Tobiášovi za manželku a oslobodiť ju od zloducha Asmodeja. Ved’ podľa práva patrila Tobiášovi, a nie tým všetkým, čo si ju chceli vziať. V tú istú chvíľu sa Tóbi vrátil z nádvorja do svojho domu a Raguelova dcéra Sára zostúpila z hornej izby.

II. Cesta Tobiáša s anjelom Rafaelom do Ekbatan, 4, 1 - 12, 22

4.

Tóbiho testament: otcovské napomenutia a rady. - ¹V ten deň si Tóbi spomenul na peniaze, ktoré uložil u Gabaela v médskom Rages. ²A povedal si v duchu: “Žiadal som si smrť! Mal by som teda zavolať svojho syna Tobiáša a povedať mu o tých peniazoch prv, ako zomriem!” ³I zavolať svojho syna Tobiáša, ten prišiel k nemu a on mu povedal: “Syn môj, keď zomriem, dôstojne ma pochovaj! Cti si svoju matku a neopúšťaj ju po všetky dni jej života! Rob, čo sa jej páči, a ničím nezarmucuj jej ducha! ⁴Pamätaj, syn môj, na

to, že podstúpila veľa nebezpečenstiev pre teba, keď si bol v jej lone! Keď zomrie, pochovaj ju v jednom hrobe vedľa mňa!

⁵Po všetky dni svojho života pamätaj, syn môj, na Pána a neopováž sa zhrešiť a prestúpiť jeho príkazy! Konaj dobro po všetky dni svojho života a nechod' po cestách neprávosti! ⁶Ak sa budeš usilovať o pravdu, budeš mať úspech vo svojich dielach ako všetci, čo konajú spravodlivosť. ⁷Svoj majetok používaj, syn môj, na skutky milosrdenstva! Nikdy neodvracaj svoju tvár od chudobného, aby sa neodvrátila Božia tvár od teba! ⁸Konaj skutky milosrdenstva, syn môj, podľa toho, koľko máš! Ak máš veľa, dávaj z toho viac; ak máš málo, neboj sa konať dobro aj z mála! ⁹Tak si pripravíš dobrý poklad cestou do temnôt. ¹⁰Ved' milosrdenstvo oslobodzuje od smrti a chráni pred cestou do temnôt. ¹¹Ten, kto koná skutky milosrdenstva, prináša Najvyššiemu dar, ktorý sa mu líbi.

¹²Chráň sa, syn môj, každého smilstva. A najmä manželku si vezmi z potomstva svojich otcov. Neber si cudzinku, ktorá nie je z kmeňa tvojho otca, lebo sme synmi prorokov. Noe, Abrahám, Izák a Jakub sú naši prví praotcovia. Pamätaj, syn môj, že oni všetci si brali manželky zo svojich príbuzných a boli požehnaní vo svojich deťoch a ich potomstvo bude dedičom zeme. ¹³Preto, syn môj, miluj svojich bratov a nevyvyšuj sa v srdci nad bratmi, synmi a dcérami svojho ľudu, a z nich si vezmi ženu. Pýcha je prameňom skazy a veľkého nepokoja. V záhaľčivosti je zas veľká chudoba a bieda, lebo záhaľka je matka hladu.

¹⁴Nech neostane u teba mzda nijakého človeka, ktorý bude u teba pracovať, ale daj mu hneď výplatu. Ak budeš takto

slúžiť Bohu, dostaneš aj ty odmenu. Daj pozor, syn môj, na to, čo robíš, a mojím správaním ukáž, že si dobre vychovaný. ¹⁵Čo sa nepáči tebe, nerob ani ty inému! Nepi víno až po opilosť a nech ťa nesprevádza opilstvo na tvojej ceste. ¹⁶O svoj chlieb sa podel' s hladným a o svoj odev s nahým! Z toho, čoho máš dosť, rob dobro a tvoje oko nech nie je skúpe, keď konáš dobro. ¹⁷Rozdávaj štedro svoj chlieb a lej svoje víno pri pohrebe spravodlivých, ale nedávaj ich hriešnikom!

¹⁸Hľadaj radu u každého múdrehu človeka a nepohrdni nijakou užitočnou radou! ¹⁹V každom čase na cestách, aby sa ti vydarili všetky činy a zámery. Lebo ani jeden národ nemá v moci svoj zámer, ale všetko dobré im dáva sám Pán. Ved' koho chce, toho Pán pozdvihne, a koho chce, toho poníži až na dno podsvetia. Pamätaj teda, syn môj, na tieto príkazy a nedovoľ, aby sa ti vytratili zo srdca.

²⁰A teraz, syn môj, chcem ti niečo povedať: Uložil som u Gabriho syna Gabaela v médskom Rages desať talentov striebra. ²¹Neboj sa, syn môj, že sme schudobneli. Budeš mať veľké bohatstvo, ak sa budeš báť len Boha, chrániť sa akéhokoľvek hriechu a robiť dobre pred Pánom, mojím Bohom."

5.

Rafael Tobiašovým sprievodcom na ceste. - ¹Tu

Tobiaš odpovedal svojmu otcovi Tóbimu: "Budem robiť všetko, čo si mi rozkázal, otče. ²Ale ako dostanem tie peniaze od Gabaela? Ani on mňa nepozná, ani ja nepoznám jeho. Aký znak mu ukážem, aby ma poznal, uveril mi a dal mi tie peniaze? Ale ani cestu do Médska

nepoznám, aby som ta zašiel." ³Tóbi odpovedal svojmu synovi Tobiášovi: "Dal mi potvrdenku s vlastnoručným podpisom a ja som mu dal svoj. Rozdelili sme ju na dve časti a každý z nás si vzal jednu časť. Uložil som ju pri peniazoch. Už je to dvadsať rokov, čo som u neho uložil tie peniaze. Teraz si, syn môj, nájdi spoľahlivého človeka, ktorý by šiel s tebou! Zaplatíme mu za celý čas, kým sa nevrátiš. Chod' teda ku Gabaelovi a vyzdvihni uňho tie peniaze!" Teraz si, syn môj, nájdi spoľahlivého človeka, ktorý by šiel s tebou! Zaplatíme mu za celý čas, kým sa nevrátiš. Chod' teda ku Gabaelovi a vyzdvihni uňho tie peniaze!"

⁴Tobiáš išiel hľadať človeka, ktorý by šiel s ním do Médska a ktorý by poznal cestu. Tu videl pred sebou stáť anjela Rafaela, ale ani netušil, že je to Boží anjel. ⁵A povedal mu: "Odkiaľ si, mladý muž?" On mu povedal: "Som z tvojich bratov, synov Izraela, a prišiel som sem hľadať prácu."

Tobiáš pokračoval: "Poznáš cestu, čo vedie do Médska?"

⁶On odpovedal: "Áno, bol som tam niekoľko ráz a dobre poznám všetky cesty. Často som chodil do Médska a dostal som prístrešie u nášho brata Gabaela, ktorý býva v médskom Rages. Z Ekbatán do Rages je to celkom dva dni cesty. Rages je totiž v horách a Ekbatany sú na rovine."

⁷Tobiáš mu povedal: "Počkaj ma, mladý muž, idem to oznámiť svojmu otcovi. Potrebujem totiž, aby si šiel so mnou; dám ti svoju mzdu." ⁸On mu odvetil: "Počkám ťa, len sa nebav." ⁹Tobiáš šiel a oznámil svojmu otcovi Tóbimu: "Našiel som človeka z našich bratov, zo synov Izraela." On mu povedal: "Zavolaj mi toho človeka, aby som zistil, z akého rodu pochádza, z akého kmeňa a či je spoľahlivý, aby

šiel s tebou, syn môj." ¹⁰Tobiáš vyšiel von a zavolať ho: "Mladý muž, môj otec ťa volá."

Vošiel k nemu a Tóbi ho prvý pozdravil. On mu vravel: "Želám ti veľa radostí." Tóbi mu odpovedal: "Akúže môžem mať ešte radosť?! Som slepý človek a nevidím nebeské svetlo. Žijem v temnotách ako zomrelí, ktorí už nikdy svetlo neuvidia. Žijem medzi mŕtvymi. Počujem hlas ľudí, ale ich nevidím." Rafael mu povedal: "Neboj sa, čoskoro ťa Boh uzdraví! Neboj sa!" Tóbi mu povedal: "Môj syn Tobias chce ísť do Médska. Nemohol by si ísť s ním a viesť ho? Dám ti, čo si zaslúžiš, brat môj." On mu vravel: "Budem môcť ísť s ním; poznám všetky cesty. Často som chodil do Médska. Poprechodil som všetky jeho roviny a hory a poznám všetky cesty doň." ¹¹Opýtal sa ho: "Brat môj, z akého rodu si a z ktorého kmeňa?" Povedz mi to, brat môj." ¹²Od odvetil: "Načo ti treba vedieť kmeň?" I povedal mu: "Chcem vedieť pravdivo, či syn si a aké je tvoje meno." ¹³On vravel: "Ja som Azariáš, syn veľkého Ananiáša z tvojich bratov." ¹⁴Tóbi mu povedal: "Vitaj a buď zdravý, brat môj! Ale nehnevaj sa, brat, že som chcel poznať tvoj pravý rod. Ty si môj príbuzný a z dobrého, vynikajúceho rodu. Poznal som Ananiáša a Nátana, dvoch synov veľkého Semeliáša. Oni putovali so mnou do Jeruzalema a klaňali sa tam so mnou Pánovi a neodbočili z pravej cesty. Tvoji bratia sú dobrí ľudia; si z dobrého kmeňa. Buď vítaný!" ¹⁵A dodal: "Ja ti dám za odmenu drachmu na deň a všetko, čo budeš potrebovať spolu s mojím synom. Chod' teda s ním ¹⁶a ešte ti pridám na mzde." ¹⁷On mu povedal: "Pôjdem s ním, neboj sa. Zdraví pôjdeme a zdraví sa vrátíme k tebe, lebo cesta je bezpečná." On mu vravel: "Buď požehnaný, brat môj."

Potom sa obrátil na svojho syna a povedal mu: "Priprav, syn môj, čo treba na cestu a chod' s týmto svojím bratom. Boh, ktorý je na nebi, nech vás až ta chráni a nech vás v zdraví privedie späť ku mne. Jeho anjel nech vás sprevádza svojou ochranou, syn môj!" Tobiáš sa šiel pripraviť a vybral sa na cestu. Pobožkal svojho otca a matku a Tóbi mu povedal: "Chod' v zdraví!"

¹⁸Vtedy sa matka pustila do plaču a hovorila Tóbimu: "Prečo si pustil preč moje dieťa! Nie je on oporou našej staroby, on, čo vchádzal a vychádzal pred nami? ¹⁹Načo sú nám peniaze?! Ony sú iba smeťami oproti nášmu synovi! ²⁰Zaobišli by sme sa s tým, čo nám dal Pán pre život." ²¹On jej povedal: "Nerob si starosti! Náš syn v zdraví odchádza a zdravý sa k nám vráti. Tvoje oči ho uvidia v deň, keď sa k tebe vráti zdravý. Nerob si starosti, neboj sa o nich, sestra! ²²Pôjde s ním dobrý anjel, jeho cesta sa vydarí a vráti sa zdravý." ²³I prestala plakať.

6.

Tobiáš a ryba. - ¹Mladík odišiel a anjel s ním. Aj pes bežal s nimi a sprevádzal ich. Šli obaja spolu, keď ich zastihla prvá noc; utáborili sa pri rieke Tigris. ²Keď si šiel mladík umyť nohy do rieky, vymrštila sa z vody veľká ryba a chcela mu odhryznúť nohu. Mladík vykrikol. ³Ale anjel naň zavolať: "Chyť ju a pevne drž!" Mladík rybu uchopil a vytiahol ju na breh. ⁴Anjel mu povedal: "Vypitvi túto rybu a vezmi jej žlč, srdce a pečeň a schovaj si ich: ostatné vnútornosti vyhod'. Jej žlč, srdce a pečeň možno použiť ako liek." ⁵Mladík rybu vypitval a žlč, srdce a pečeň si vzal. Časť ryby upiekol a zjedol, druhú časť zasolil a odložil. ⁶Potom šli

obaja spoločne ďalej, kým sa nepriblížili k Médsku. ⁷Vtedy sa mladík opýtal anjela: "Brat Azariáš, aká liečivá sila je v rybom srdci a pečeni a v žlči?" ⁸Odpovedal mu: "Keď rybie srdce a pečeň spáliš na dym pred mužom alebo ženou, ktorých trápi diabol alebo zlý duch, odíde od nich všetko trápenie a zbavia sa ho naveky. ⁹Žlč je na potretie očí človeku, keď ich zatiahlo belmo. Potom sa na belmo dýchne a oči ozdravejú."

Plánovanie manželstva. - ¹⁰Keď prišli do Médska a už sa blížili k Ekbatanám, ¹¹Rafael povedal mladíkovi: "Brat Tobiaš!" On odvetil: "Prosím." On mu povedal: "Túto noc musíme prenocovať u Raguela. Je to tvoj príbuzný a má dcéru, menom Sáru. ¹²Okrem Sary však nemá ani syna ani inú dcéru. Ty si zo všetkých mužov jeho najbližší príbuzný, aby si ju dostal za ženu. A máš právo, aby si dostal aj majetok jej otca ako dedičstvo. Je to veľmi múdre, statočné a dobré dievča a jej otec je šľachetný človek." ¹³A dodal: "Ty máš právo, aby si si ju vzal. Počúvaj ma teda, brat môj! Dnes večer budem hovoriť s otcom o dievčati, aby ti ho dal za nevestu. Keď sa vrátíme z Rages, urobíme svadbu. Ja viem, že Raguel ti ju nemôže odoprieť a sľúbiť inému. Lebo keby ju dal inému mužovi, zomrel by podľa nariadenia Mojžišovej knihy, ak sa dozvie, že ty máš dedičné právo dostať jeho dcéru za ženu, a nijaký iný človek. Počúvaj ma teda, brat môj! Dnes večer budeme hovoriť o tomto dievčati a zasnúbime ti ho. Keď sa vydáme na spiatočnú cestu z Rages, vezmeme ho a odvedieme ho so sebou do tvojho domu."

¹⁴Vtedy Tobiaš namietol Rafaelovi: "Brat Azariáš, počul som, že ju už dali siedmim mužom a tí zomreli v tú istú noc

vo svojej svadobnej izbe, keď k nej vošli. A počul som o nich rozprávať, že ich zabil zlý duch. ¹⁵Preto sa bojím, že ju miluje a jej neublíži, ale zabije každého, kto by sa k nej chcel priblížiť. Som jediným synom svojho otca. Bojím sa, aby som nezomrel a nevoviedol život môjho otca a mojej matky do hrobu v bolesti nado mnou. Oni nemajú iného syna, ktorý by ich pochoval.“ ¹⁶Anjel mu povedal: “Nepamätáš sa na príkazy svojho otca, ktorý ti nariadil, že si máš vziať manželku zo svojho príbuzenstva? Počúvaj ma teda, brat môj! Nerob si starosti z toho zlého ducha, ale vezmi si ju. Ja viem, že ju dostaneš dnes večer za ženu. ¹⁷Keď potom vojdeš do svadobnej izby, vezmi časť pečene a srdce ryby a vlož to na žeravú pahrebu z kadidelnice. Zlý duch zacíti vôňu, čo z nej vystúpi, a ujde a už sa pri nej nikdy viac nezjaví. ¹⁸A keď k nej pôjdeš, najprv obaja vstaňte a modlite sa. Proste nebeského Pána, aby ste dosiahli milosť a spásu. Neboj sa, lebo tebe bola určená od vekov. A ty ju uzdravíš, pôjde s tebou a verím, že budeš z nej mať synov a budú ti ako bratia. Nerob si starosti!“ ¹⁹Keď Tobiáš počul Rafaelove slová, že Sára je jeho sestrou z príbuzenstva jeho otca, tak sa do nej zamiloval, že k nej prilipol celým srdcom.

7.

Prijatie v Raguelovom dome. - ¹Keď prišli do Ekbatán, povedal Tobiáš Rafaelovi: “Brat Azariáš, zaved’ ma rovno k nášmu bratovi Raguelovi.” A on ho zaviedol do domu Raguela. Našli ho sedieť pri vrátach jeho dvora a pozdravili ho prví. On im povedal: “Pekne vás zdravím, bratia, vitajte!” A uviedol ich do svojho domu. ²Svojej žene Edne povedal:

“Ako veľmi sa tento mladík podobá na môjho brata Tóbiho!” ³Edna as ich spýtala: “Odkiaľ ste, bratia?” Odpovedali jej: “My sme z Neftaliho synov, ktorí boli odvedení do zajatia v Ninive.” ⁴Vravela im: “Nepoznáte nášho brata Tóbiho?” Riekli jej: “Poznáme ho.” Opýtala sa ich: “Ako sa má?” ⁵Oni jej vraveli: “Je zdravý a má sa dobre.” A Tobiáš dodal: “To je môj otec.” ⁶Tu Raguel vyskočil, pobožkal ho a začal plakať. Potom povedal: “Buď požehnaný, syn môj! Si synom dobrého, vynikajúceho otca. Aké nešťastie, že taký spravodlivý a dobročinný muž oslepol!” A s plačom sa hodil Tobiášovi, synovi svojho brata, okolo krku. ⁷Aj jeho žena Edna nad ním plakala. A ich dcéra Sára sa dala tiež do plaču. ⁸Potom Raguel zabil barana zo stáda a pripravil im bohaté pohostenie.

Tobiáš dostáva Sáru za manželku. - ⁹Keď sa umyli a očistili a zasadli k stolu, povedal Tobiáš Rafaelovi: “Brat Azariáš, povedz Raguelovi, aby mi dal moju sestru Sáru za manželku.” ¹⁰Raguel začul tieto slová a povedal mladíkovi: “Jedz a pi a buď veselý dnes večer, lebo niet človeka, ktorý by mal právo vziať si moju dcéru Sáru okrem teba, brat môj. A ani ja ju nesmiem dať inému mužovi, len tebe, lebo ty si môj najbližší príbuzný. Musím ti však, syn môj, otvorene povedať celú pravdu: ¹¹Dal som ju už siedmim mužom z našich bratov a všetci zomreli v tú noc, keď k nej vošli. A teraz, syn môj, jedz a pi! Pán to už zariadi.” ¹²Tobiáš odvetil: “Nebudem jesť ani piť, kým nevykonáš, o čo ťa žiadam.” Raguel mu teda povedal: “Dobre, urobím to! Dostaneš ju podľa nariadenia Mojžišovej knihy, lebo ti je aj z neba určené, že ju máš dostať. Vezmi si svoju sestru; odteraz ty si jej bratom a ona je tvojou sestrou. Dostávaš ju dnes a

navždy. Nech vás túto noc chráni nebeský Pán, syn môj, a nech vám preukáže milosrdenstvo a daruje pokoj.”

¹³Raguel zavolať svoju dcéru Sáru. Keď prišla k nemu, chytil ju za ruku, odovdzať ju Tobiašovi a vyhlásil: “Vezmi si ju! Podľa zákona a nariadenia napísaného v Mojžišovej knihe ti ju dávam za manželku. Vezmi si ju a prived’ ju v zdraví k svojmu otcovi. A nebeský Boh nech vás sprevádza v pokoji.” ¹⁴Zavolať jej matku, rozkázal priniesť listinu a napísať manželskú zmluvu, že mu ju dávajú za ženu podľa nariadenia Mojžišovho zákona. Potom začali jesť a piť. ¹⁵Tu Raguel zavolať svoju ženu Ednu a povedal jej: “Sestra, priprav inú izbu a zaved’ ju tam.” ¹⁶Ona odišla, postlala, ako jej povedal, zaviedla ju tam a dala sa nad ňou do plaču. Potom si utrela slzy a povedala jej: ¹⁷“Maj dôveru, dcéra moja! Nebeský Pán nech premení tvoj žal na radosť. Len maj dôveru, dcéra moja!” A vyšla von.

8.

Prvá noc novomanželov. - ¹Keď prestali jesť a piť, rozhodli sa ísť spať. Mladíka odprevadili a zaviedli ho do spálne. ²Vtedy si Tobiaš spomenul na Rafaelove slová, vybral z kapsy, ktorú mal so sebou, rybie srdce a pečenie a vložil to na žeravú pahrebu z kadidelnice. ³Vôňa ryby odpudila zlého ducha, ktorý ušiel do končín Horného Egypta. Rafael sa hneď odobral za ním, dal ho tam do okov a vrátil sa. ⁴Keď rodičia odišli a zavreli dvere izby, Tobiaš vstal z lôžka a povedal Säre: “Vstaň, sestra! Modlime sa a prosme nášho Pána, aby nám preukázal milosrdenstvo a spásu.” ⁵Ona vstala a začali sa modliť a prosiť Pána, aby im daroval spásu. Začali slovami:

“Zvelebený buď, Bože našich otcov,
a nech je zvelebené tvoje meno po všetky veky
vekov!

Nech ti dobrórečia nebesia
i všetko tvoje stvorenie po všetky veky!

⁶ Ty si stvoril Adama
a utvoril si Evu, jeho ženu, aby mu pomáhala a
podporovala ho.

Z oboch vzišlo celé ľudské pokolenie.

Ty si povedal: ‘Nie je dobre človeku samému;
urobme mu pomoc, ktorá mu bude podobná.’

⁷ Teraz si neberiem túto moju sestru z chlipnosti,
ale s čistým úmyslom.

Zmiluj sa dobrotivo nado mnou i nad ňou,
aby sme sa spoločne dožili staroby.”

⁸Nato obaja povedali: “Amen, Amen!” ⁹A potom celú
noc spali. Ale Raguel vstal, vzal so sebou sluhov a šli
vykopať hrob. ¹⁰Lebo si povedal: “Ak by zomrel, aby sme
neboli všetkým na posmech a na potupu.” ¹¹Keď ho
vykopali, vrátil sa Raguel domov, zavolať svoju ženu ¹²a
povedal jej: “Pošli jednu zo služok, nech sa ide pozrieť, či
žije. Ak je mŕtvy, pochováme ho, aby sa to nik nedozvedel.”
¹³Poslali teda služku, rozsvietili lampu a otvorili dvere. Ona
vošla dnu a našla ich ležať a obidvoch spať. ¹⁴Keď služka
vyšla, oznámila im, že žije a že sa nič zlého nestalo. ¹⁵Tu
zvelebovali nebeského Boha a hovorili:

“Zvelebený si, Bože, všetkým čistým zvelebovaním!

Nech ťa zvelebujú všetci po všetky veky!

16 Zvelebený si za to, že si ma potešil
a že sa nestalo, čoho som sa obával,
ale urobil si s nami podľa svojho veľkého
milosrdenstva.

17 Zvelebený si za to,
že si sa zmiloval nad dvoma jedináčikmi.

Preukáž im, Pane, milosť a spásu
a doved' ich život do konca
v radosti a v milosti."

18Potom Raguel rozkázal svojim sluhom, aby zahrnuli
jamu skôr než sa rozvidnie.

Svadobná hostina. - 19Svojej manželke kázal, aby
napiekla veľa chleba. Sám šiel do stáda, priviedol dve
teliatka a štyri barany; rozkázal ich zabiť a začali pripravovať
hostinu. 20Potom zavolať Tobiáša a pod prísahou mu
povedal: "Za štrnásť dní odtiaľto nikam neodídiš, ale
ostaneš tu, budeš jesť a piť so mnou a potešíš dušu mojej
dcéry, ktorá zakúsila toľko príkorí. 21Z toho, čo mám, si
polovicu vezmi a vráť sa v zdraví k svojmu otcovi. I druhá
polovica bude vaša, keď ja a moja žena zomrieme. Maj
odvahu, syn môj! Ja som tvoj otec a Edna tvoja matka; my
sme tvoji rodičia ako i tejto tvojej sestry odteraz a navždy.
Maj odvahu, syn môj!"

9.

Vyzdvihnutie uložených peňazí. - ¹Potom Tobiáš

zavolať Rafaela a povedal mu: ²"Brat Azariáš, vezmi si štyroch sluhov a dve ťavy a vyprav sa do Rages. Choď ku Gabaelovi, odovzdaj mu potvrdenku, prevezmi peniaze a prived' ho so sebou na svadbu. ³Veď vieš, že otec počítá dni a ak budem čo len jeden deň meškať, veľmi ho zarmútím. ⁴A vidíš, ako ma Raguel zaprisahal a jeho prísahu nemôžem porušiť." ⁵Rafael, štyria sluhovia a dve ťavy odišli do médskeho Rages a dostali prístrešie u Gabaela. Rafael mu odovzdal jeho potvrdenku a povedal mu, že si Tóbiho syn Tobiáš vzal Raguelovu dcéru za manželku a že ho pozýva na svadbu. Gabael priniesol zapečatené mešce a odpočítal ich. Potom ich naložili na ťavy. ⁶Zavčas rána spoločne vyrazili a šli na svadbu. Keď prišli do Raguelovho domu, našli Tobiáša sedieť za stolom. On vyskočil a pozdravil Gabaela, ktorý ho s plačom požehnal a hovoril: "Vynikajúci syn vynikajúceho, spravodlivého a dobročinného muža! Nech Pán dá nebeské požehnanie tebe i tvojej žene, aj otcovi a matke tvojej ženy. Nech je zvelebený Boh, že som uvidel svojho bratranca Tóbiho v tebe, ktorý sa mu tak podobáš!"

10.

Tobiášovi rodičia ustarostení o syna. - ¹Tóbi každý

deň počítal dni, ktoré Tobiáš potreboval na cestu ta a späť. A keď tie dni uplynuli a jeho syn neprichádzal, ²myslel si: "Azda ho tam zdržali? Alebo Gabael zomrel a Tobiášovi nemá kto dať peniaze?" ³A začal sa zarmucovať. ⁴Jeho žena

Anna hovorila: "Môj syn zahynul a už nie je medzi živými! Preto neprichádza." Začala nariekať a žalostiť za svojím synom: ⁵"Beda mi, dieťa moje, svetlo mojich očí, že som ti dovolila odísť!" ⁶Tóbi jej vrazil: "Buď ticho a nerob si starosti, sestra, náš syn sa má dobre. Zaiste ich tam zdržali. Ved' človek, čo s ním išiel, je spoľahlivý a je z našich bratov. Nezarmucuj sa pre neho, sestra, čoskoro sa vráti." ⁷Ona mu však vrazela: "Nechaj ma a neklam ma! Moje dieťa zahynulo." A hneď vybehla pozrieť na cestu, ktorou odišiel jej syn. Tak to robila každý deň a nedala sa nikým presvedčiť. Keď zapadlo slnko, vracala sa dnu, žiaľila celú noc a nespala.

Návrat Tobiáša so Sárrou do Ninive. - ⁸Keď uplynulo štrnásť dní svadby, ktoré si Raguel prisahou vynútil pre svoju dcéru, Tobiáš šiel za ním a povedal: "Prepusť ma. Lebo viem, že môj otec a moja matka sa vzdali každej nádeje, že ma ešte niekedy uvidia. Preto ťa, otče, prosím, aby si ma prepustil a vrátim sa k svojmu otcovi. Ved' som ti už vysvetlil, v akom rozpoložení som ho zanechal." ⁹Raguel povedal Tobiášovi: "Ostaň, syn môj, ostaň u mňa! Ja pošlem poslov k tvojmu otcovi Tóbimu a oznámia mi, čo je s tebou." Ale on povedal: "V nijakom prípade. Prosím ťa, nechaj ma vrátiť sa k môjmu otcovi." ¹⁰Tu Raguel vstal, odovzdal Tobiášovi jeho ženu Sárrou a polovicu svojho majetku: sluhov a slúžky, ovce a dobytok, osly a ťavy, i odevy, peniaze a nádoby. ¹¹Tak ich prepustili a keď sa s ním lúčil, povedal: "Buď zdravý, syn môj, a šťastnú cestu. Nebeský Pán nech ochraňuje teba a tvoju manželku Sárrou a nech uvidím vaše deti prv, ako umriem." ¹²Potom pobozkal svoju dcéru Sárrou a povedal jej: "Dcéra moja, cti si svojho

svokra a svoju svokru, lebo oni sú odteraz tvojimi rodičmi tak, ako tí, čo ťa zrodili. Chod' v pokoji, dieťa moje! Nech počúvam o tebe dobré správy, kým žijem." I rozlúčil sa s nimi a prepustil ich. ¹³Edna povedala Tobiašovi: "Syn môj a brat milovaný, nech ťa Pán šťastne privedie domov, aby som videla tvoje deti a deti mojej dcéry Sára prv, ako umriem, aby som sa tak potešila pred Pánom. Ja ti dávam svoju dcéru do opatery. Nezarmúť ju ani jeden deň po všetky dni svojho života! Chod', syn môj, v pokoji! Ja som odteraz tvoja matka a Sára tvoja sestra. Kiež sa nám všetkým darí po všetky dni nášho života!" Oboch pobožkala a prepustila ich v zdraví. ¹⁴Tobiaš odchádzal od Raguela s radosťou a velebil Pána neba a zeme, kráľa všetkých, že riadil jeho cestu úspešne. A žehnal Raguelovi a jeho žene Edne: "Kiež si vás ctím ako svojich rodičov po všetky dni vášho života!"

11.

Tóbiho uzdravenie od slepoty. - ¹Keď sa na spiatocnej ceste priblížil ku Kaserínu, ktorý je oproti Ninive, Rafael povedal: ²"Vieš v akom stave sme zanechali tvojho otca. ³Poponáhľajme sa pred tvojou ženou a pripravme dom, kým prídu ostatní. ⁴Vezmi so sebou aj žlč z ryby." A vyrazili obaja spoločne. Bežal s nimi aj pes. ⁵Anna sedávala a vyzerala na cestu, ktorou odišiel jej syn. ⁶A keď ho videla prichádzať, povedala jeho otcovi: "Syn ti prichádza, aj ten muž, čo ho sprevádzal!" ⁷Rafael povedal Tobiašovi prv, ako prišiel k otcovi: "Viem, že sa mu oči opäť otvoria. ⁸Potri mu oči rybou žlčou! Liek zaberie a belmo sa mu z očí odlúpne. Tvoj otec zasa nadobudne zrak a bude vidieť svetlo."

⁹Anna mu bežala v ústrety, hodila sa svojmu synovi okolo krku a povedala mu: "Že ťa zas vidím, syn môj! Teraz už môžem zomrieť." A plakala. ¹⁰Aj Tóbi vstal a hoci sa potkýnal, vyšiel pred vráta dvora. Tobiáš pribehol k nemu ¹¹s rybou žĺčou v ruke, dýchol mu do očí, podoprel ho a povedal: "Neboj sa, otče!" Potrel mu liekom oči a nechal ho pôsobiť. ¹²Potom oboma rukami odlúpol belmo z kútikov jeho očí. ¹³Tóbi sa mu hodil okolo krku, plakal a hovoril: "Zasa ťa vidím, syn môj, svetlo mojich očí!" ¹⁴A pokračoval:

"Nech je zvelebený Boh!

Nech je zvelebené jeho veľké meno!

Nech sú zvelebení všetci jeho svätí anjeli!

¹⁵ Lebo on ma udrel, ale potom sa nado mnou zmiloval.

A teraz vidím svojho syna Tobiáša!"

Tobiáš vošiel s radosťou do domu a z celého srdca velebil Boha. Potom oznámil svojmu otcovi, že sa jeho cesta vydarila a priniesol peniaze. Aj to, ako si vzal Raguelovu dcéru Sáru za manželku a že prichádza aj ona a už je celkom blízko pri ninvskej bráne.

¹⁶Vtedy Tóbi vyšiel svojej neveste k ninvskej bráne naproti a radoval sa a velebil Boha. Keď ho obyvatelia Ninive videli prichádzať, ako kráča vo svojej plnej sile a nik ho nevedie za ruku, veľmi sa divili. A Tóbi vyznával pred nimi, že sa Boh nad ním zľutoval a otvoril mu oči. ¹⁷Potom sa Tóbi priblížil k Säre, manželke svojho syna Tobiáša, a požehnal ju: "Vítam ťa, dcéra moja! Nech je zvelebený tvoj Boh, ktorý ťa priviedol k nám, dcéra! Nech je požehnaný

tvoj otec a nech je požehnaný môj syn Tobiáš a buď požehnaná aj ty, dcéra moja! Vojdi do svojho domu v zdraví, s požehnaním a s radosťou. Vojdi, dcéra moja!" ¹⁸V ten deň naplnila radosť všetkých Židov, čo bývali v Ninive ¹⁹K Tobiášovi prišli aj Achikar a Nadab, jeho bratanci, a blahoželali mu. ²⁰A sedem dní slávili Tobiášovu svadbu s radosťou.

12.

Rafael sa dáva poznať; jeho náuka a rady. - ¹Keď sa svadba skončila, Tóbi zavolať svojho syna Tobiáša a pripomenul mu: "Nezabudni dať odmenu človekovi, čo išiel s tebou, a niečo aj pridať k dohodnutej sume." ²On mu odpovedal: "Akú odmenu mu mám dať, otče? Nebudem mať škodu ani keď mu dám polovicu z toho, čo so mnou doniesol. ³Priviedol ma zdravého, moju manželku uzdravil, vyzdvihol namiesto mňa peniaze a nakoniec i teba uzdravil! Akúže mu za to môžem dať odmenu?!" ⁴Tóbi mu povedal: "Zaslúži si, syn môj, aby dostal polovicu zo všetkého, čo s tebou priniesol." ⁵I zavolať ho a povedal: "Vezmi si za odmenu polovicu zo všetkého, čo si priniesol so sebou, a chod' v pokoj!"

⁶Vtedy Rafael vzal obidvoch nabok a povedal im: "Dobrorečte Bohu a zvelebujte ho pred všetkým, čo žije, za dobrá, ktoré vám preukázal; velebte a ospevujte jeho meno. Ako je správne, ohlasujte Božie diela všetkým ľuďom a nezabúdajte mu vzdávať vďaky. ⁷Kráľovo tajomstvo je dobre ukrývať, ale Božie skutky treba zjavovať a oslavovať. Robte, čo je dobré, a nestihne vás nijaké zlo. ⁸Dobrá je modlitba s pôstom a milosrdenstvo so spravodlivosťou.

Lepšie je mať málo, ale spravodlivo, ako veľa, a zločinne. Lepšie je konať skutky milosrdenstva ako kopíť zlaté poklady. ⁹Milosrdenstvo vyslobodzuje zo smrti a očisťuje od každého hriechu. Tí, čo preukazujú milosrdenstvo, budú sa tešiť z dlhého života. ¹⁰Ale tí, čo páchajú hriech a nepravosť, sú nepriateľmi vlastného života.

¹¹Poviem vám teda pravdu a nezamlčím nič pred vami. Už som vám prezradil: Kráľovo tajomstvo je dobre ukrývať, ale Božie skutky treba zjavovať. ¹²Vedzte teda: Keď si sa modlil ty a Sára, ja som prednášal spomienku vašej modlitby pred Pánovu slávu. A takisto, keď si pochovával mŕtvych. ¹³A keď si neváhal vstať a zanechať jedlo a šiel si pochovať mŕtveho, bol som poslaný k tebe skúšať ťa. ¹⁴A Boh ma opäť poslal, aby som uzdravil teba i tvoju nevestu Sárú. ¹⁵Ja som Rafael, jeden zo siedmich anjelov, čo sú vždy pripravení predstúpiť pred Pánovu velebu.“ ¹⁶Tu sa obaja preľakli, padli na tvár a zmocnila sa ich hrôza. ¹⁷Anjel im však povedal: “Nebojte sa! Pokoj vám! Zvelebujte Boha po všetky veky! ¹⁸Keď som bol s vami, to nebolo z mojej priazne, ale z Božej vôle. Jeho zvelebujte po všetky dni, oslavujte ho! ¹⁹Aj keď ste ma videli jesť, nič som nejedol; čo ste videli, bolo iba zdanie. ²⁰A teraz velebte Pána na zemi a ďakujte Bohu. Ja vystupujem k tomu, ktorý ma poslal. A vy toto všetko, čo sa vám prihodilo, napíšte.” Potom sa vzniesol hore. ²¹Keď vstali, už ho nemohli vidieť. ²²Zvelebovali a oslavovali Boha a vzdávali mu vďaky za všetky jeho veľké činy, že sa im zjavil Boží anjel.

**Tóbiho chválospev, predpovede a posledné
napomenutia, 13, 1 - 14, 11**

13.

Tóbiho chválospev. - ¹Tóbi napísal tento chválospev a povedal:

- ² "Nech je zvelebený Boh, ktorý žije naveky
a jeho kráľovstvo trvá po všetky veky.

On trestá aj sa zmilúva,
on zavrhuje až na dno podsvetia
aj vyvádza z veľkej záhuby;
a niet ničoho, čo by sa mohlo vymknúť z jeho ruky.

- ³ Oslavujte ho, synovia Izraela, pred všetkými národmi,
lebo on vás medzi ne roztrúsil
⁴ a tam vám ukázal svoju vznešenosť.

Velebte ho pred všetkým, čo žije,
lebo on je náš Pán, náš Boh!
On je náš Otec, náš Boh po všetky veky.

- ⁵ Bude vás trestať za vaše zločiny,
ale zmiluje sa nad vami všetkými.
Zhromaždí vás zo všetkých národov,
uprostred ktorých ste boli rozptýlení.
- ⁶ Keď sa k nemu obrátite
celým svojím srdcom a celou svojou dušou
a budete sa držať jeho pravdy,
vtedy sa obráti k vám
a už neskryje pred vami svoju tvár.

7 Nuž, pozrite, čo s vami urobil,
a oslavujte ho z plného hrdla.
Velebte Pána spravodlivosti
a chváľte Kráľa vekov.

8 Ja ho oslavujem v krajine môjho vyhnanstva
a ohlasujem jeho silu a vznešenosť
hriešnemu národu.

Obráťte sa, hriešnici,
a konajte pred ním spravodlivosť.
Možno si vás obľúbi
a preukáže vám milosrdenstvo.

9 Ja chválim môjho Boha a oslavujem nebeského
Kráľa
a vždy budem jasať nad jeho veľkosťou.

10 Nech všetci o ňom hovoria
a vzdávajú mu chválu v Jeruzaleme!

Jeruzalem, sväté mesto, Boh ťa potrestal za skutky
tvojich synov,
ale opäť sa zmiluje nad synmi spravodlivých.

11 Vzdávaj náležitú chválu Pánovi
a dobre reč Kráľovi vekov.
Opäť bude vybudovaný jeho stánok v tebe s
radosťou,

12 aby v tebe rozveselil všetkých zajatcov
a miloval v tebe úbohých
po všetky veky vekov.

13 Jasně svetlo zažiarí vo všetkých končinách zeme.

Prídu k tebe mnohé národy z ďaleka,
obyvatelia zo samého kraja zeme
prídu k tebe, k príbytku tvojho svätého mena,
a v rukách budú mať dary pre Kráľa nebies.
Nespočetné pokolenia sa v tebe budú radovať
a meno vyvoleného mesta bude trvať na veky vekov.

14 Prekliati nech sú všetci, čo ťa urážajú.
Prekliati budú všetci, čo ťa ničia
a rúcajú tvoje hradby,
i všetci, čo boria tvoje veže
a podpaľujú tvoje príbytky.

Ale blahoslavení budú naveky tí, čo sa ťa boja.

15 Nuž, raduj sa a plesaj nad synmi spravodlivých,
lebo sa všetci zhromaždia
a dobrorečiť budú večnému Pánovi.

Blažení sú, čo ťa milujú,
blažení tí, čo sa tešia z tvojho pokoja!

16 Blažení všetci, ktorí sa zarmucujú nad tebou,
nad všetkým, čo ťa zastihlo,

lebo sa budú v tebe radovať
a uvidia všetku tvoju radosť až naveky.

Dobroreč, duša moja, Pánovi, veľkému Kráľovi,
17 lebo bude postavený Jeruzalem
a v tomto meste Boží dom po všetky veky.

Šťastný budem, ak ostane niekto z môjho rodu
a uvidí tvoju slávu
a bude velebiť nebeského Kráľa!

Brány Jeruzalema budú postavené zo zafíru a
smaragdu
a všetky tvoje múry z drahých kameňov.
Veže Jeruzalema budú postavené zo zlata
a jeho hradby z rýdzeho zlata.
Ulice Jeruzalema budú vydláždené karbunkulom
a kameňom ofírsnym.

18 Brány Jeruzalema sa budú ozývať radostnými
piesňami
a vo všetkých jeho domoch budú volať:
'Aleluja. Nech je zvelebený Boh Izraela!
A požehnaní tí, čo budú velebiť jeho sväté meno
naveky a navždy!'"

14.

Tóbiho predpovede. - ¹Tu končia slová Tóbiho
chválospevu. Zomrel v pokoji stodvanástich rokov a
pochovali ho s poctami v Ninive. ²Šesťdesiatdva rokov mal,

keď stratil zrak. A keď ho opäť nadobudol, žil v hojnosti a konal skutky milosrdenstva. A neprestával zvelebovať Boha a oslavovať Božiu veľkosť.

³Keď zomieral, zavolať svojho syna Tobiaša a prikázal mu: "Syn môj, vezmi svojich synov ⁴a choď do Médska, lebo ja verím Božiemu výroku, ktorý vyslovil Nahum nad Ninive. To všetko sa stane a príde na Asýrsko a na Ninive tak, ako hovorili proroci Izraela, ktorých poslal Boh. Nič nebude zrušené z ich výrokov, všetko sa splní na svoj čas. V Médsku bude väčšia istota ako v Asýrsku a ako v Babylone. Ja to viem a verím, že všetko, čo povedal Boh, sa splní a uskutoční a nevypadne ani slovíčko z proroctiev. Všetkých našich bratov, čo ešte bývajú v izraelskej krajine, rozptýlia a odvedú ďaleko z ich požehnanej zeme. Celá izraelská krajina bude pustá, aj Samária a Jeruzalem budú pusté, a Boží dom bude v žalostnom stave: vypália ho a istý čas bude spustnutý. ⁵Ale Boh sa opäť zmiluje nad nimi a vráti ich do izraelskej krajiny. Zasa vybudujú Boží dom, i keď nie ako ten prvý, kým sa nenaplní určený čas. Potom sa vrátia zo svojho zajatia všetci, postavia nádherný Jeruzalem, a v ňom postavia Boží dom, ako o ňom hovorili proroci Izraela. ⁶Všetky národy na celej zemi sa obrátia a budú sa úprimne báť Boha. Všetci zanechajú svoje modly, ktoré ich zvádzali do bludov, a dobrorečiť budú večnému Bohu v spravodlivosti. ⁷Všetci synovia Izraela, ktorí sa v tých dňoch vyslobodia a úprimne si spomenú na Boha, zhromaždia sa a prídu do Jeruzalema. Naveky a v bezpečí budú bývať v Abrahámovej krajine a dostanú ju do vlastníctva. Radovať sa budú tí, čo milujú Boha úprimne, tí však, čo páchajú nepravosť a hriech, zmiznú z povrchu zeme.

Tóbiho posledné napomenutia. - ⁸A teraz vám, deti, nariaďujem: Slúžte Bohu úprimne a robte, čo sa mu páči. Aj svoje deti učte, aby žili spravodlivo a preukazovali milosrdenstvo, aby pamätali na Boha a zvelebovali jeho meno úprimne a z celej svojej sily v každom čase. ⁹Ty však, syn môj, odíď z Ninive a nezostávaj tu! ¹⁰Odo dňa, keď pochováš svoju matku vedľa mňa, neostávaj na jeho území. Lebo vidím, že je v ňom veľa neprávosti a že sa v ňom pácha veľa podvodov a nik sa za to nehanbí. Pozri, syn môj, čo urobil Nadab Achikarovi, ktorý ho vychoval. Nepriviedol ho zaživa pod zem? Ale Boh obrátil potupu do tváre vinníka: Achikar sa vrátil na svetlo a Nadab vošiel do večnej tmy, lebo sa pokúšal Achikara zabiť. Keďže Achikar preukazoval milosrdenstvo, unikol z osídla smrti, ktoré mu nastavil Nadab, a Nadab padol do osídla smrti, ktoré ho zahubilo. ¹¹Vidíte teda, deti moje, aký účinok má milosrdenstvo a kam vedie nepravosť: že ona zabíja. A už ma moja duša opúšťa..." Položili ho na lôžko, zomrel a pochovali ho s poctami.

Epilóg, 14, 12 - 15

¹²Keď zomrela aj matka, Tobiáš ju pochoval vedľa otca. Potom odišiel on aj jeho žena do Médska a býval so svojím testom Raguelom v Ekbatanách. ¹³V starobe sa s úctou staral o nich a pochoval ich v médskych Ekbatanách a stal sa dedičom Raguelovho majetku tak, ako aj svojho otca Tóbiho. ¹⁴Zomrel vážený vo veku stosedemnást rokov. ¹⁵Ale prv, ako zomrel, počul o skaze Ninive a videl jeho obyvateľov odvlčených do Médska, keď ich zajal médsky kráľ Kyaxares, a velebil Boha za všetko, čo urobil

obyvateľom nad Ninive, a zveleboval Pána, Boha, po všetky
veky vekov.

VYSVETLIVKY

1. HLAVA / KAPITOLA

1 - Zemepisné údaje o rodisku Tóbiho dnes už nevieme presne zistiť. Asýrsky kráľ Salmanasar je tu uvedený miesto Sargona (721 - 705). Podľa 2. knihy kráľov (15 - 25) pokolenie Neftaliho odviedol do zajatia už kráľ Tiglatpilesar (Tiglat-Pilesar = Theglatphalasar) 745 - 727. Ale konečné zrušenie severného Izraelského kráľovstva sa stalo v roku 722 (pád Samárie). Odvedenie Tóbiho kladú niektorí na rok 708 (P. Riessler).

15 - Sennacherib nebol synom Salmanasarovým, ale Saragonovým. Vec si môžeme vysvetliť tak, že "syn" tu znamená vzdialenejšieho potomka a nie bezprostredného syna. Alebo pri opisovaní sa vkĺzla pisárovi chyba.

18 - Vojsko Sennacheribovo utrpelo pod hradbami Jeruzalema ťažkú porážku, o ktorej sa dočítame v 2. knihe kráľov (19, 35 n.); okrem toho aj 2 Krn 32, 21; Iz 37, 36 n. Pravdepodobne v asýrskom vojsku vypukol zhubný mor, ktorý donútil Asýrov, aby započaté obliehanie Jeruzalema zrušili. Neúspech Asýrov mohol mať za následok, že sa kráľ kruto pomstil na izraelských zajatcoch, ktorých už mal vo svojej ríši.

2. HLAVA / KAPITOLA

6 - Am 8, 10.

13 - Tóbi je nielen svedomitý, ale až skoro úzkostlivý vo svojom zmýšľaní. Bojí sa, že by mohlo dôjsť do jeho domu

niečo nepoctivo nadobudnuté. Jeho obava je prejavom úzkostlivosti, s akou chce zachovávať predpisy mravného zákona, a nie je natoľko nedôverou oproti vlastnej manželke.

3. HLAVA / KAPITOLA

6 - Tóbi pokladá smrť za znesiteľnejšiu vec než biedny život. Ved' sa podriaduje úplne vôli Božej. Preto je dovolené aj takto sa modliť (sv. Augustín).

8 - Asmodej je semitské slovo (šamad značí zničiť, zahubiť). Ničiteľ, Zahubca. Boh dovoľuje istý vplyv aj zlých duchom, aby skúšal, alebo aj trestal ľudí prostredníctvom zlého ducha. (Porov. Kniha Jób.) - Náuka o anjeloch v knihe Tób vyniká v takej úplnosti, ako ju pozná aj Nový Zákon.

13 - Sára sa podobne modlí, ako sa modlil Tóbi. Praje si radšej smrť, ako by mala aj naďalej žiť v potupe. Porovnanie Tob 3, 6.

4. HLAVA / KAPITOLA

13 - Náuka o zhubných následkoch pýchy vyskytuje sa u Sirachovca (10, 15). Počiatok všetkého hriechu je pýcha.

17 - Mladý Tobiáš má štedro podporovať chudobných pozostalých po spravodlivých otcoch, keď sa títo odoberú na večnosť.

19 - Napomenutia Tóbiho pre jeho syna sú obsahom veľmi podobné náuke Sirachovcovej. Lenže u Sir dočítame sa o nich obsirnejšie. Je až nápadné, ako vrele zdôrazňuje autor knihy Tob mravné povinnosti (úcta k rodičom, pôst,

almužnu, modlitbu a dobročinnosť oproti núdznym). Bázeň Božia je najvyšším pokladom pre všetkých.

5. HLAVA / KAPITOLA

4 - Rafael znamená tolko: Boh uzdravuje. Pôsobenie Rafaelovo tomu menu zodpovie.

13 - Anjel vystupuje pod názvom: Azariáš, syn Ananiášov. Obidve mená sú symbolické. (Ananiáš znamená, "priazeň, milosť Božia"; Azariáš zasa "sila, pomoc Božia".) Anjelove slová majú aj takýto význam: Odteraz vystupujem medzi vami ako jedna z vašich súkmeňovcov, ktorého ste mohli poznať pod týmto menom. Tobiáš víta Azariáša ako muža zo známej čeláde. - Inak meno anjelovo veľmi vhodne naznačuje, akú úlohu bude konať anjel v prospech Tóbiho a Sáro.

6. HLAVA / KAPITOLA

8 - Pokoj od zlého ducha pripisuje Rafael sebe na zásluhu, a nie dymu. Ale teraz, keď účinok pripisuje kadeniu, robí tak asi preto, aby svoju vyššiu moc skrýval a nedal ju poznať. Okrem toho Písmo sväté pripisuje zásluhu modlitbe a zdržanlivosti manželov.

8. HLAVA / KAPITOLA

3 - Spútanie znamená: Jeho zhubná sila bola ohraničená na určitý kraj. Púšť pokladali za sídlo a bydlisko zlého ducha (Iz 13, 21; 34, 14; Mt 12, 43): Ale zlý duch aj tu býva z dopustenia Božieho.

7 - Sestra naznačuje aj širší stupeň príbuzenstva, podobne ako aj slovo brat.

20 - Svadba trvala na Východe spravidla týždeň (Gn 29, 27; Sdc 14, 12 n.).

11. HLAVA / KAPITOLA

19 - Achikar (Achiacharos) bol vysokým úradníkom asýrskeho kráľa Asarhaddona (1, 22). V tomto svojom postavení - ako príbuzný Tóbiho - vymohol u kráľa pre Tóbiho, že sa mohol vrátiť do Ninive. A keď Tóbi oslepol, Achikar ho hmotne podporoval (2, 10). Umierajúci Tóbi dáva ho svojmu synovi za príklad ako spravodlivého muža, ktorého z nešťastia zachránil. Lebo jeho chovanec Nadab ho zaživa priviedol pod zem (do žalára), ale zase prišiel na svetlo Božie, kým Nadab vošiel do večnej tmy (14, 10). - Achikar vystupuje v početných starovýchodných mimobiblických rozprávkach. Ťažko možno nájsť priamy súvis medzi knihou Tob a Achikarovým románom.

12. HLAVA / KAPITOLA

6-7 - Kráľ mával svoje úmysly skryté. Nie tak sa má vec s dielami Božími. Múdre riadenie Božie má poznať a uznať a podľa toho aj oslavovať všetko stvorenie. Tajomstvom Božím bolo, prečo musel Tobiáš doteraz mnoho trpieť. Tajomstvom bolo, kto je sprievodcom Tobiášovým. Aj toto bolo treba vysvetliť. Podobne oznamuje anjel aj iné veci, ktoré boli do toho času skryté.

8 - Modlitba, pôst a almužna sú prejavmi starozákonnej zbožnosti (Mt 6; Sir 29, 15; 40, 17).

12 - Boh aj bezprostredne pozná naše modlitby. Ak Rafael hovorí, že sám prednášal modlitby Tobiašove Bohu, stalo sa tak, aby im zaistil väčšiu účinnosť. Svätopisec hovorí o Bohu, akoby bol človekom; tento spôsob Biblia uplatňuje aj inde (Sk 10; Zjav 8, 3 - 4).

15 - Sedem duchov pred trónom Božím nemá svoj pôvod v perzskom učení o duchoch Amešaspentas, ktorí stoja pred trónom dobrého boha Ahura Mazda. - Stáť pred Pánom značí jemu slúžiť. O siedmich anjeloch hovorí Zach 4, 10; Zjv 1, 4; 5, 6; 8, 2. Inak číslica 7 veľmi často sa vyskytuje v Biblii a značí úplnosť a dokonalosť.

13. HLAVA / KAPITOLA

10-18 - Proroctvo Tóbiho o novom Jeruzaleme splnilo sa v Cirkvi Kristovej, ktorá je označovaná za nový Jeruzalem, teda za stredisko tých, ktorých si Boh vyvolil na spásu. Do Cirkvi vstúpili pohania, aby viedli svätý život na svete a tak obsiahli splnenie sľubov, ktoré sa viažu na nebeský Jeruzalem (Iz 60, 1 n.; 2, 2; Ž 86, 9; 96, 7 n.; Zjv 21, 19; Iz 54, 11 a 12).

14. HLAVA / KAPITOLA

1-11 - Pohania sa nakoniec vzdajú svojich modiel, vstúpia do Jeruzalema (do Cirkvi Kristovej) a budú uznávať kráľa Izraelského, to jest Krista. Kniha Tób vyznieva teda v krásne mesiášske proroctvo, ktoré predpovedá obrátenie pohanov k pravému Bohu. Podľa gréckeho rukopisu Tóbi mal 58 rokov, keď oslepol a po ôsmich rokoch zasa videl.

Rozličné grécke rukopisy udávajú o veku Tóbiho rozličné číslce, takže jeho vek ostáva neistý.

4 - Pod výrazom "naši bratia" treba rozumieť najskoršie obyvateľov Južnej ríše (Júdska). Ninive dobyli v roku 612 pred Kristom.

ZOZNAM BIBLICKÝCH KNÍH

Podľa dvojakej zmluvy Boha s ľuďmi rozdeľujeme aj knihy Svätého písma na spisy Starého zákona (Starej zmluvy) a Nového zákona (Novej zmluvy). Tieto dve zbierky sa ďalej rozčleňujú na tri skupiny kníh: 1. *dejepisné*, 2. *poučné*, 3. *prorocké*. Jednotlivé knihy sa v týchto skupinách uvádzajú podľa poriadku kánonu inšpirovaných spisov, stanoveného na Tridentskom koncile v roku 1546. V zátvorke sa uvádza príslušný počet kníh; pri knihách je počet kapitol.

I. Spisy Starého zákona (46):

4. **Dejepisné knihy (21):** Genezis (50), Exodus (40), Levitikus (27), Numeri (36), Deuteronómium (34), Jozue (24), Sudcovia (21), Rút (4), 1. - 2. Samuelova (31, 24), 1. - 2. kráľov (22, 25), 1. - 2. kroník (29, 36), Ezdráš (10), Nehemiáš (13), Tobiáš (14), Judita (16), Ester (16), 1.-2. Machabejcov (16, 15).

5. **Poučné knihy (7):** Jób (42), Žalmy (150), Príslovia (31), Kazateľ (12), Pieseň piesní (8), Múdrosť (19), Sirachovec (51).

6. Prorocké knihy (18):

A) *Veľkí proroci (4+2):* Izaiáš (66), Jeremiáš (52) [spolu s Nárekmi (5) a Baruchom (6)], Ezechiel (48), Daniel (14).

B) *Malí proroci (12):* Ozeáš (14), Joel (4), Amos (9), Abdiáš (1), Jonáš (4), Micheáš (7), Nahum (3), Habakuk (3), Sofoniáš (3), Aggeus (2), Zachariáš (14), Malachiáš (3).

II. Spisy Nového zákona (27):

1. **Dejepisné knihy (5):** Evanjelium podľa Matúša (28), Evanjelium podľa Marka (16), Evanjelium podľa Lukáša (24), Evanjelium podľa Jána (21), Skutky apoštolov (28).

2. **Poučné knihy (apoštolské listy) (21):** Rimanom (16), 1. - 2. Korinťanom (16, 13), Galaťanom (6), Efezanom (6), Filipanom (4), Kolosanom (3), 1. - 2. Solúnčanom (5, 3), 1. - 2. Timotejovi (6, 4), Títovi (3), Filemonovi (1), Hebrejom (13), Jakubov list (5), 1. - 2. Petrov (5, 3), 1. - 3. Jánov (5, 1, 1), Júdov list (1).

3. **Prorocká kniha (1):** Zjavenie (22).

Nihil obstat: Mons. Ferdinand Javor, Rím, 5. 7. 1994;

Imprimatur: + Mons. Rudolf Baláž, predseda KBS; +

Mons. Dominik Hrušovský, generálny tajomník KBS, BB - BA, 15. 9. 1994.

Sväté písmo
Starého i Nového zákona,
SSV, Trnava, 1996